

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Наукова робота

на тему: «Роль молоді в організації активного дозвілля дітей та підлітків,
їхньому вихованні»

Студентки 3 курсу
Леснікової Юлії Ігорівни

Науковий керівник:
Ліхоносова Ганна Сергіївна

Кременчук - 2017р.

Суспільство завжди зазнавало потреби у підтримці, мотивації та турботі. Ще первісна людина трималася своїх родичів, тому що на інтуїтивному рівні розуміла, що тримаючись разом, їй буде легше добувати харчі, охороняти житло та продовжувати рід. Потреба у суспільстві закладена у генах.

Як нам добре відомо, в кожній групі людей є домінуючий лідер, основна маса та вигнанці, яких не сприймають інші за низкою причин. Ризик стати відторгнутим суспільством є у кожного, тому не зайвим буде дізнатися більше про це становище.

Соціальне відторгнення - існування депривацій, що накопичуються; перешкода, яку треба подолати для досягнення людського розвитку.

Депривація — це психічний стан, коли суб'єкт не має змоги задовольнити деякі свої основні життєві потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу.

Безумовно, суспільство в своєму прояві функціонує за законами відкритої складної системи, яка зазнає вплив зовнішніх та внутрішніх факторів в процесі свого еволюціонування. Саме тому до інтерпретації процесів, що відбуваються всередині сучасного суспільства варто залучити закони теорії систем, а також системні принципи розвитку – моделі та сценарії самоорганізації. Для забезпечення наочності процесів прогресу чи регресу розвитку суспільства використаємо концепцію спіралей розвитку, що звужуються догори, Р.Ф. Абдєєва [1, с. 25] та принципи розвитку суспільної системи, запропоновані Д.К Чистілінім [2, с. 65].

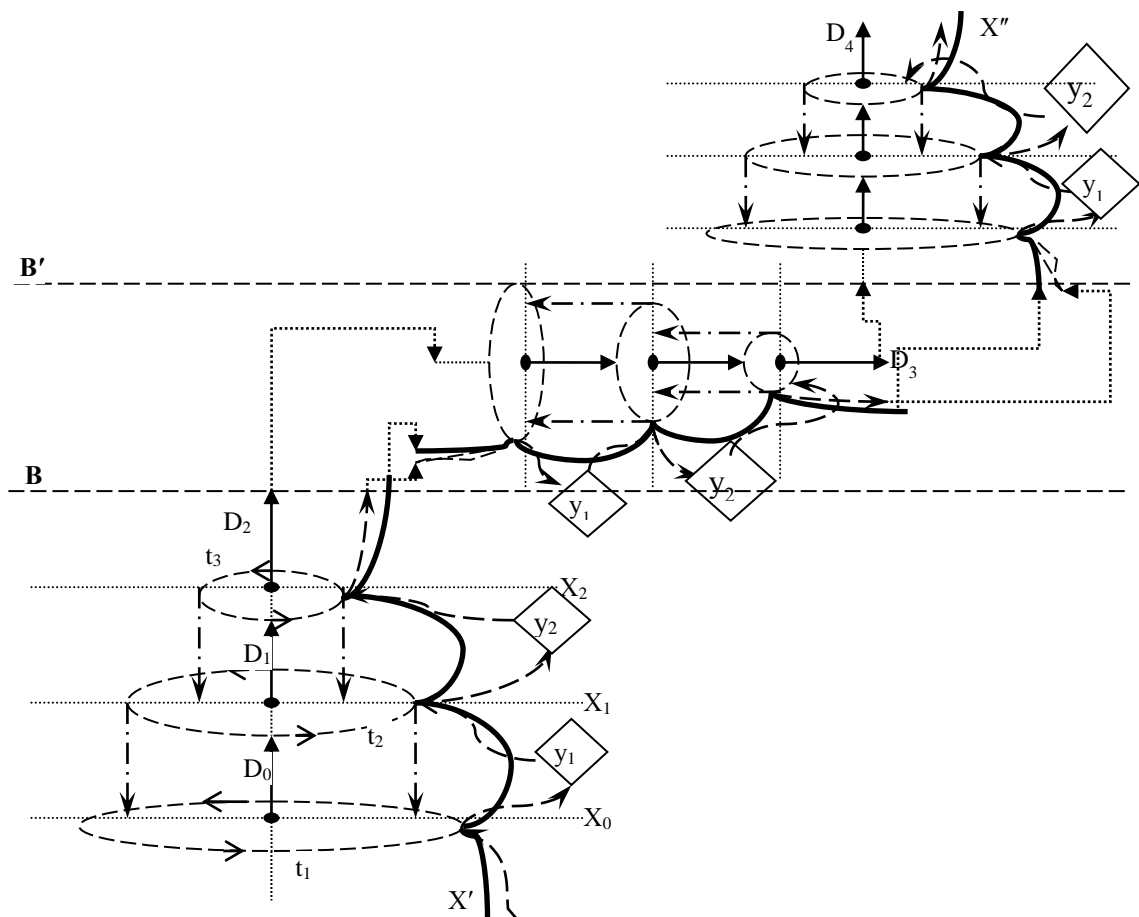

Рис. 1 Імовірний сценарій самоорганізації суспільства

Джерело: узагальнено автором на підставі [3, с. 247]

Де X – стала поведінка суспільства; y_1 та y_2 – це фактори, що змушують суспільство змінювати свою поведінку; вектор D – здатність суспільства до розвитку; t – час знаходження на одній спіралі, тобто спіраль – це траєкторія розвитку суспільства у часі.

Витки розвитку відображають повторну циклічність процесу, але вже на більш організованому рівні. Проекція витків спіралі на площину і радіус віддалення від осі ефективності показують організаційну упорядкованість суспільства для кожного окремого його стану.

У сучасному соціумі більш вагомим є втрата великої кількості моральних та психологічних сил, які досить важко виміряти кількісно, саме тому дуже часто дане питання залишається поза увагою як роботодавців, так і науковців. Людина відчуває себе некомфортно за комплексом соціально-економічних факторів, накопичуються поневіряння у власних можливостях,

з'являється відчуття неналежного використання її потенціалу та неможливості його поновлення. У якості геометричного відображення поведінки обрано спіраль, бо саме ця фігура найяскравіше відображає здатність до розвитку. Послідовне зменшення радіусів від витка до витка показує процес зменшення впливу деорганізаційних факторів (ентропії) і збільшення організаційної упорядкованості суспільства, що виявляє динаміку і суть процесу розвитку як результату самоорганізації[4, с. 12].

Соціальне відторгнення є багатовимірним феноменом, який можна і потрібно вимірювати. Особливості місцевих умов значно впливають на соціальне відторгнення. Необхідно розірвати замкнене коло соціального відторгнення і забезпечити сприятливі умови, що обмежують ризики соціального відторгнення і підвищують можливості людини брати участь у житті суспільства. Зосередження уваги лише на скороченні бідності за доходами або на процесі економічного залучення не сприятиме вирішенню проблеми соціального відторгнення.

У сучасний період нового соціально-історичного повороту в життєдіяльності людей, коли суспільство турбується проблемами освоєння ринкових відносин, нестабільністю економіки, політичними труднощами, все більше руйнуються соціальні та моральні підвалини. Це веде до регресу гуманності, нетерпимості та жорстокості людей, дезінтеграції внутрішнього світу особистості, вакууму духовності.

Іншими словами – сучасне суспільство переживає не стільки економічний, скільки духовно-моральну кризу, наслідком якого є те, що сукупність ціннісних установок, властивих свідомості (і в-першу чергу дитячому та молодіжному) багато в чому деструктивна і руйнівна з точки зору розвитку особистості, сім'ї і держави.

У суспільстві зникли уявлення про вищі цінності та ідеали. Воно стало ареною неприборканого егоїзму і морального хаосу. Духовно моральний криза посилює кризові явища в політиці, економіці, соціальній сфері, міжнаціональних відносинах.

Як вже вище зазначено, кожна людина може опинитися поза суспільством. На це впливає багато різноманітних факторів, але основними є соціальна пасивність та економічна нестатність населення.

Особливої уваги у даному ракурсі потребують діти та підлітки, які виступають уразливою категорією формування засад відторгнення. Саме ця частка суспільства потребує найбільшої уваги, тому що зростаючи відторгненими ці індивіди можуть у майбутньому мати проблеми з психікою, що, в свою чергу, небезпечно для оточуючих. В Україні дуже високий рівень самогубств серед молоді - щорічно закінчують життя самогубством 16 з 100 тис. підлітків, що майже в три рази перевищує середньосвітові значення. Основні причини суїциду: нерозділена любов, конфлікти з батьками і однолітками, страх перед майбутнім, самотність. Думки про самогубство приходять кожній другій дівчині і кожному четвертому юнакові.

За статистикою 60% всіх суїцидів припадає на літо і весну. Може бути тому, що саме в цей період особливо помітний контраст між розквітом природи і незмінністю внутрішнього стану.

Вважається, що хворобою самогубців є депресія - більше 70% депресивних хворих виявляють суїцидальні тенденції, а 15% з них здійснюють самогубства. Тому проблема самогубств - це проблема депресій.

Психіатрія минулого вважала, що практично всі самогубці - люди психічно ненормальні. Зараз дані про психічну ненормальність наклали на себе руки настільки розходяться, що я не наважуся приводити їх тут. Більш цікавим мені здалося гарвардське дослідження, в ході якого лікарям роздали історії хвороби людей, які наклали на себе руки і попросили поставити діагноз. Лікарі не знали про те, що деякі історії, відібрані випадковим чином, були відредаговані - в них була відсутня інформація про те, що людина покінчила з собою, все інше залишалося без зміни. Результати діагностики сильно відрізнялися: тим, у чийх історіях було написано про самогубство, діагноз про психічне захворювання був поставлений в 90% випадків, а в відредагованих історіях - всього лише в 22%.

За даними інтернет-порталу «ИНТЕРЕСНЫЙ БЛОГ» [5] є топ 25 країн світу за кількістю самогубств на 100 000 населення.

Рис. 2 – 25 країн світу за чисельністю самогубств

Джерело: розроблено автором

Хоча Україна і має більш-менш позитивні показники (рис. 1 та рис. 2), але шокуючі цифри дитячого самогубства просто вражають:

- майже 85% підлітків хоча б раз у житті думали про самогубство, тому що, на думку дітей, думки про самогубство є єдиним способом звернути на себе уваги, часто це крик про допомогу;
- пік суїцидів припадає на 14-16 років. Аутоагресія проявляється у дітей у віці від 11 до 18 років;
- у 80% випадків причина суїциду – проблеми з близькими;
- серед дітей-самогубців 60% - діти з повноцінних сімей, яким просто бракує уваги [6].

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

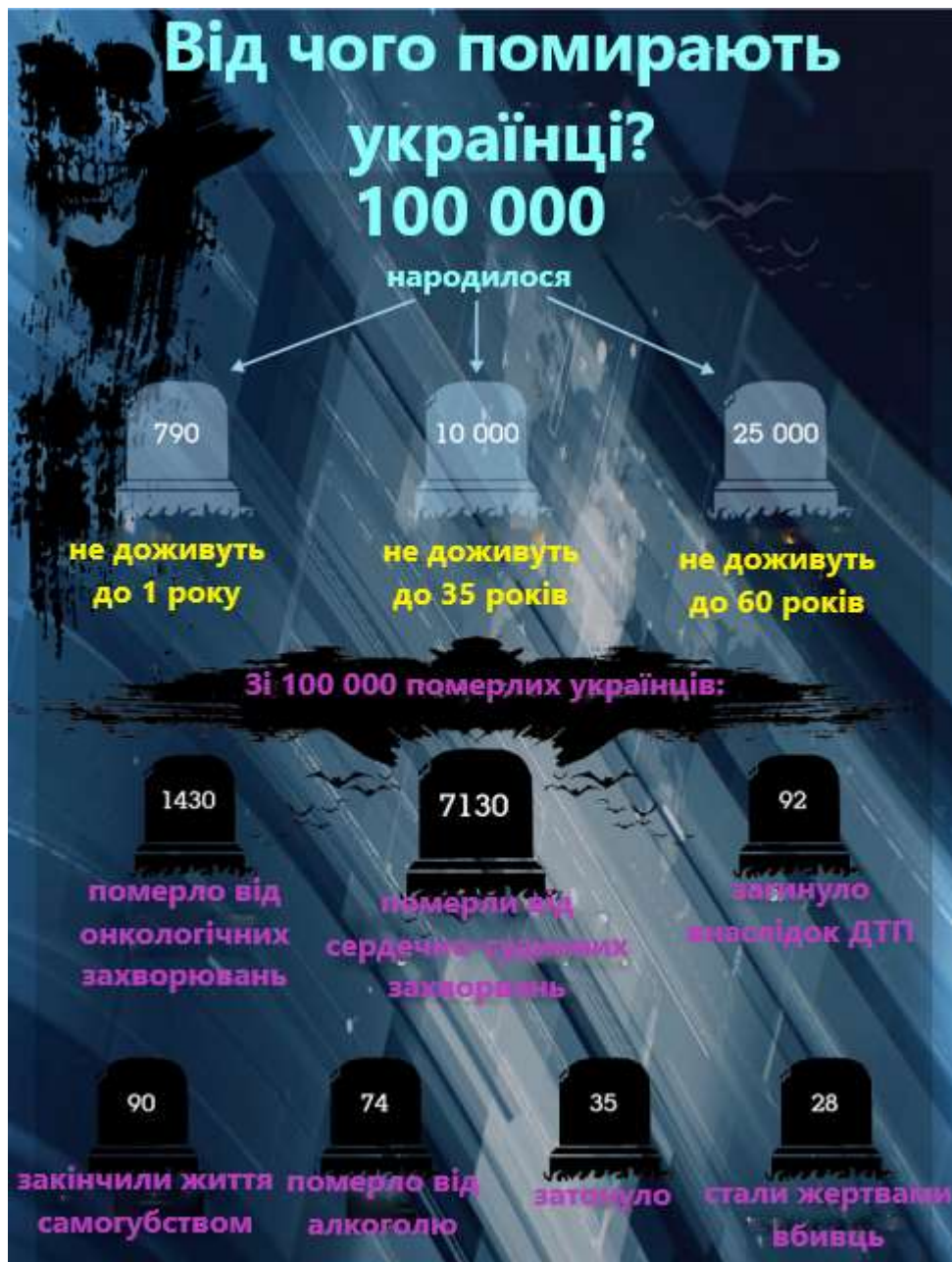

Рис. 3 – Кількість та причини смертей українців

Джерело: узагальнено автором на підставі [8]

Людина з малечку потрапляє під вплив суспільства. Найбільш вразливими від впливу є саме діти та підлітки, тому що не мають достатньо досвіду, сформованої психіки та власної думки. Вони є достатньо пластичним для суспільства матеріалом, щоб зробити з дитини чи підлітка, особу, яка буде повністю відповідати нормам суспільства.

Прикладом такого впливу є сумнозвісна гра, що стартувала в соціальних мережах на початку 2017 року та мала фатальні наслідки, «Синій кит»(

«Чумацький шлях», «Розбудіть мене о 4:20», «Тихий дім» і т.п.). Мета гри в тому, що потенційний гравець розміщує запис на своїй сторінці в соціальній мережі з позначкою «#синій_кит_я_в_грі», після чого з ним зв'язується куратор цієї гри, налагоджує з ним контакт та пропонує виконати за 50 днів 50 завдань, останнє завдання є найважливішим – здійснити самогубство. Куратори гри обирають соціально відторгнутих підлітків, які не знайшли відгуку та підтримки серед однолітків чи дорослих. Такі підлітки зазвичай через нестійку психіку приймали ці проблеми гіперболічно та дуже переймалися ними. Це було головним інструментом керування жертвою, тому що людина у відчаї здатна повністю довіритися та піддатися впливу будь-якого незнайомого, який висловить співчуття. Ця гра є яскравим прикладом того, що суспільно відторгнуті особистості – вразливі, незахищені, вони потребують уваги та розуміння.

Ця новина стала відомою після публікації в «Новій газеті» 15 травня 2016 року статті «Групи смерті». Журналісти затверджували, що в період з 2015 по початок 2016 років через участь у грі померло близько 130 дітей. Вершиною популярності «гри» можна вважати лютий 2017 року, коли більше 800 користувачів соціальних мереж оприлюднили на своїх сторінках хештег #синійкит, очікуючи подальшої інструу місті Усть-Ілімськ Іркутської області, за даними прокуратури, дві школярки наклали на себе руки в результаті гри «Синій кит» [5].

В Україні ця гра має, на жаль, не менш чисельну популярність. За інформацією Головного слідчого управління Національної поліції України було 434 суїцидальні групи, з них 102 заблоковано. На території України в цих групах були зареєстровані 34970 учасників.

У минулому році статистика самогубств в країні була значно менше, ніж в позаминулому.

У минулому році за фактами вчинення самогубств було відкрито 8311 виробництв, а в 2015-му таких справ було 8824.

За інформацією правоохоронців, 13 тисяч дітей в Україні у віці від 12 до 16 років зареєструвалися в соціальних групах «Синій кит», «Море китів», «Тихий дім», «Розбуди мене о 4:20». Ті спонукають учасників до самогубства.

Також в соціальних мережах масово створюються групи, в яких підліткам перед тим, як зникнути ставлять різні завдання.

Гра несе в собі небезпеку ще й в тому, що неможливо ідентифікувати чи дійсно дитина зникла, або він в порядку і в безпеці, а таким чином просто грає.

Нагадаємо, раніше про затримання адміністраторів заявляв глава Національної поліції Сергій Князєв. Адміністраторами групи смерті «синій кит» виявилися двоє студентів четвертого курсу, які навчаються в Києві в медичному університеті. Молоді люди пояснили, що діяли з цікавості і намагалися зрозуміти, як працює свідомість людини, і чи вдасться маніпулювати підлітками, які потрапили в скрутне становище.

Також повідомлялося про те, що шахраї під виглядом кураторів так званих «груп смерті» в соціальних мережах організовують схему отримання через дітей даних банківських карт батьків.

Крім того в соціальних мережах і месенджерах стрімко поширюється так звана гра «Біжи або помри», яка доводить підлітків до скоєння самогубства[9].

Ряд дослідників вважає, що популярність «Синього кита» пов'язана зі смертю Ріни Паленковой (справжнє ім'я - Рената Камболіна) - школярки, яка зробила Селфі перед тим, як кинутися під поїзд. Саме з цього прагнення «піднятися» на хвилі популярності Ріни і розвинулася популярність ідеї того, що людину можна довести до суїциду через «гру». Ця ідея отримала ще більшого поширення після того, як користувачі, що складаються в антисуїцидальних групах, взяли її на віру [7].

На думку антрополога, фахівця дослідницької групи «Моніторинг актуального фольклору» Інституту суспільних наук при РАНХиГС Марії Вол-

кової, «Синій Кит» - сучасна дитяча страшилка на кшталт «Пікової Дами». Вона підписувалася на «суїцидальні» спільноти і спілкувалася з їх учасниками - більшість з них зацікавилися «Синім Китом» після публікацій в ЗМІ і намагалися зрозуміти, в чому ж її суть. «Кураторами» більшості таких груп виявлялися такі ж підлітки. За її ж думку, культура дорослих також міфологічна - дорослі переказували і тиражували легенду про «Синьому кита», думаючи, що інакше трапиться щось погане. На думку керівника відділу суїцидології московського НДІ психіатрії професора Євгена Любова, «групи смерті» - «патологічні спільноти нещасних дітей, які потребують у взаєморозумінні». Також Лобов зазначає, що насправді «заразити» суїцидом або божевіллям неможливо, але ЗМІ, роздуваючи істерію, самі підказують шлях до суїциду підліткам, які перебувають «на грані» [8].

Головною причиною моральної паніки серед батьків стали зміни в характері взаємодії дітей і молоді з Інтернетом. 58% дітей від 8 до 16 років приховують від батьків деякі зі своїх дій в мережі, роблячи для цього певні додаткові зусилля: вихід в Мережу під час відсутності батьків вдома (18%), установка на пристрій пароля (16%), видалення історії відвідувань в браузері (10%). Крім того, 22% дітей застосовують засоби, які дозволяють їм заходити в Мережу анонімно, а 14% - спеціальні програми, які допомагають приховати використовувані додатки [12]. Результатом цього виявляється підвищена тривожність батьків: їх діти з раннього віку мають можливість постійно і практично безконтрольно спілкуватися в множинних онлайн-просторах, правила і мова якого батькам зрозумілі далеко не завжди. На думку фахівців з РАНХиГС, «дорослі, занурені в інтернет менше, ніж підлітки, сприймають його як незрозумілу і небезпечну реальність» [10].

Новини про гру "Синій кит" з'являлися і за кордоном. У Казахстані співробітники правоохоронних органів стверджували про 63 випадках залучення дітей в цю гру [13]. ЗМІ Киргизії стверджують, що "гра" з'явилася і там [14]. Про спроби деяких "кураторів" встановити контакт з місцевими підлітками повідомляли ЗМІ Польщі, Болгарії та Латвії. Про популярність гри і її

правилах також повідомляли англійські і американські газети, а кількість англомовних запитів на цю тему в лютому 2017 року зросло в сотні разів [15]. Масова істерія вийшла за межі обговорення в Російській Федерації, про так званої «грі» відомо в Іспанії, Великобританії і в багатьох інших країнах [16] [17]. Але доведених випадків участі підлітків з інших країн не зафіксовано - найімовірніше, місцеві ЗМІ та правоохоронні органи, які не розуміють контексту і реальної ситуації з «грою», піддалися впливу моральної істерії, поширеною в Росії.

Тексти моральної паніки орієнтуються на традиційну модель, де об'єктом атаки (жертвою) є дитина або підліток - людина, що не володіє повнотою дієздатності, що не має власного голосу, беззахисний. Підлітку в цій схемі відмовляється в суб'єктності, здатності аналізувати ситуацію, формувати свою стратегію поведінки. Саме на цьому засновані численні тексти про те, що підлітки піддалися маніпуляції і гіпнозу [17].

Кандидат психологічних наук Микола Молчанов в своїй статті «" Синій кит "і цукерки з лезами. Як живуть і поширюються міські легенди стверджує, що гра « Синій Кит »поширилася завдяки своїй« Солодкий ». «Солодкий» умовно називають події, ідеї або погляди, які запам'ятовуються і залишаються в пам'яті людей надовго. Вони повинні володіти шістьма якостями і всі вони є у «Синього Кита» і подібних йому феноменів:

«Простота. Ідеально, коли всі аспекти ідеї можна розкрити одним реченням. Ідея гри «Синій кит» теж проста: таємничі незнайомці через соціальні мережі доводять дітей до самогубства.

Цікавість. Для «Синього кита» цікавість - базовий механізм поширення. Особливо в середовищі підлітків: з одного боку страшно, з іншого - дуже цікаво дізнатися, що ж насправді станеться, якщо ти напишеш кодове слово. Додатковою принадою служить загадковість організаторів і нерозуміння їх мотивів.

Конкретика. Прилипливі ідеї сповнені конкретних образів і сенсорної інформації. У «Синьому кита», наприклад, час 04.20 і завдання на кшталт «різати себе ножем».

Довіра. Найчастіше воно формується зовсім не за рахунок цифр. Людям важлива не статистика, а внутрішня впевненість. Так для батьків можливим джерелом довіри до реальності історії може стати той факт, що гра «Синій кит» поширюється в соціальних мережах. А по широкому переконанню, коли діти сидять в соцмережах - це погано. Таким чином, нова інформація служить підкріпленням вже існуючого переконання і починає викликати довіру.

Емоції. Люди будуть цікавитися ідеями, якщо ми змусимо їх відчутися щось. Зайве говорити, що турбота про дітей - одна з найбільш емоційно хвилюючих тем для людини.

Історія. Підноситься не розсип фактів, а зв'язний розповідь. Історія працює як симулятор уяви.» [17].

Саме в дитячому та підлітковому віці закладаються основні, базові сегменти розвитку суспільства в цілому. Тому від того, якого вектора було обрано під час їхнього виховання та розвитку, залежить майбутнє усієї нації. Отже, важливим є питання щодо виховання та розвитку підростаючого покоління. Ми маємо приділяти значну увагу до думок, питань та пропозицій дітей, бо недостатня увага з боку дорослих та непорозуміння з однолітками може стати фатальним.

Наразі наша країна має ще один особливий прошарок спільноти – внутрішньоопереміщенні особи з територій проведення АТО та анексованого Криму. Звісно ж, що серед них є і діти. Вони є дуже вразливими та мають деякі психічні розлади, саме через це вони є найбільш схильними до суїцидів.

Починаючи з березня 2014 року - і по теперішній час їх число в нашій країні постійно зростає. Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики, станом на 19 січня 2017 року, підрозділами соцзахисту населення обла-

сних та Київської міської держадміністрацій взято на облік 1 млн 648 тис. 852 переселенця, або 1 млн 327 тис. 687 сімей з Донбасу і Криму [18].

Ще з давніх часів є вираз «вустами дитини глаголить істина», тому що діти – це абсолютно новий, нестандартний, не забитий стереотипами погляд на речі, які здавалося б, вже знайомі. Лише дитяча фантазія породжує дійсно корисні та головне – не корисливі ідеї, в чому і полягає їх цінність.

Швидкі та непосидючі діти добре лагодять з тими, кому довіряють, а щоб завоювати довіру необхідно розмовляти з ними однією мовою. Так а хто ж зможе розмовляти з дитиною на рівні? Дорослі, які вже давно забули про свої дитячі переживання та мрії? Чи може турботливі дідусі та бабусі, які мають безперечно великий досвід? Моя відповідь – гучне ні! Молодь є тим посередником, який пов'язує старші покоління та дітей, тому що молода особа вже має певний досвід, сформовану психіку та свої переконання, щоб спілкуватися з дорослими, та ще не втратила тієї дитячої сутності, яка допомагає порозумітися з малечею.

Отже, молодь може бути сполучною ланкою задля порозуміння поколінь.

Дитині завше важливо відчувати турботу, ласку та розуміння, а ще їй дуже хочеться, щоб її думку враховували, бо це найперший щабель формування гідного члена суспільства, який має своє ставлення до речей і подій та точно знає – це треба висловлювати. Найпростіший спосіб вберегти маленьку людину від замкнутості, а в подальшому і відторгнення – дати зрозуміти їй, що її чують.

Насамперед, підростаюче покоління – це новий інноваційний етап розвитку суспільства. Їх знання та світогляд спрямовані на ті речі, до яких ми відносимося з недовірою, тому що звикли до іншого. Зараз діти краще розуміють та сприймають інформацію через Інтернет та різні соціальні мережі, тому достукатись до їхньої свідомості краще через ці джерела. Досить важливо при впливі враховувати індивідуальні особливості дітей як цільової аудиторії: вік, національність, захоплення, поведінку у соціумі та багато ін-

ших. Безперечно важливим є правильно побудувати принцип, за яких буде здійснюватися вплив – він має бути ненав'язливим, враховувати тенденції попиту вікової категорії та викликати довіру.

Важливою проблемою сучасного виховання дітей є гіперопіка батьків. Головною відміною сучасного виховання та того, яке було років 20 назад, полягає в надтурботі батьків, які самі того не розуміючи виховують особу, що не готова до життя у суспільстві. Турботливі татусі та матусі роблять усе можливе та неможливе аби їх дитина не мала жодного клопоту. Виростаючи в такій атмосфері, вже доросла людина не вміє постояти за себе, не вміє контактувати з іншими, не має своєї думки та, по суті, живе життям, яке йому нав'язали. Звісно ж, що від такої особи не варто чекати ініціативи та креативних рішень, її мислення стандартизовано, а світогляд вузький.

Саме через це не зайвим будуть психологічні тренінги для батьків, на яких в ненав'язливій формі та комфортній атмосфері розглядаються стратегії виховання дітей, обговорюються найчастіші помилки та шляхи їх рішення.

Гарною ідеєю є залучати дітей до різноманітних, цікавих, насамперед, для дітей майстер-класів, в яких вони будуть мати роль викладачів. Це є початковим рівнем самоврядування та самоорганізації. В цей момент діти відчують свою значущість та унікальність, моральне піднесення. Такі заняття мотивують до саморозвитку та самореалізації, пробуджують до соціальної активності.

Ефективною також є так звана гра «Плагіат», в якій дитині чи підлітку пропонують зайняти місце іншої людини задля розуміння почуттів, емоцій та дій цієї особи. Психологи вважають її результативною, бо в наступному дитина, що відчула себе на місці іншого, більше уваги приділяє емоційному стану оточуючих, замислюється над своєю поведінкою.

Наразі, у дітей віком від 12 до 16 років викликають довіру популярні блогери, які мають як позитивний, так і негативний впливи на свою аудиторію. Але подобається нам це чи ні, до них дійсно прислухаються, ними захоплюються та їх копіюють. Тому безперечно ефективною є співпраця з ними з

метою поширення пізнавального та розвиваючого контенту, який буде прийнято більшою частиною аудиторії.

Також новим та доволі результативним, на мій погляд, є створення нової соціальної мережі, в якій буде дозволено зареєструватися лише дітям віком від 10 до 16 років та лише зі згоди батьків. У цій соціальній мережі поширювався б корисний контент, а цільовою аудиторією ніхто не маніпулював з метою нанесення моральної та фізичної шкоди. Кожний зареєстрований користувач проходив би низку перевірок на відповідність вікової категорії, таку ж саму перевірку проходив би і контент, що потрапляє в цю мережу. Головною ознакою цього проекту повинно бути повна адаптація та відповідність до трендів та потреб саме цього віку.

Це також вирішить проблему дітей-соціопатів, які мають проблеми спілкування з однолітками та соціумом загалом. Саме такі діти є користувачами популярних соціальних мереж.

Задля допомоги таким дітям можна проводити різного напрямку челенджі, які в ігровій та ненав'язливій формі будуть стимулювати до співпраці, контакту їх з іншими.

Таким чином, вважаю, що актуальність та доцільність моєї роботи є беззаперечною, тому що проблеми саморозвитку дітей та підлітків є завжди популярною, бо в наступному це відображається на рівні освіченості нації та на кваліфікації майбутніх спеціалістів з різних галузей.

Перелік використаних джерел:

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М.: ВЛАДОС, 1994. – 336 с.
2. Чистилин Д. К. Самоорганизация мировой экономики: Евразийский аспект. – 2-е изд. / Д. К. Чистилин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 237 с.
3. Самоорганізація підприємств: тенденції соціалізації економіки: монографія / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, Г.О. Надьон, С.П. Кілінкаров. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.
4. Ліхоносова Г. С. Організаційно-економічні засади самоорганізації підприємств. Автореф. на здобуття наук.ступеня кандид.екон.наук за спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності). – Бердянськ, 20 с.
5. Інтернет-портал «Интересный блог». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aee.su/statistika-suitsida-2017-po-stranam.html>
6. Інтернет-портал «Точка.net». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lady.tochka.net/20870-detskie-samoubiystva-shokiruyushchie-tsifry-i-prichiny/>
7. Інтернет-портал «Интересный блог». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aee.su/statistika-suitsida-2017-po-stranam.html>
8. Інтернет-портал "Meduza". - [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу: <https://meduza.io/feature/2017/03/03/kto-takoy-filipp-lis-i-kakoe-otnoshenie-on-imeet-k-sinim-kitam-iz-vkontakte-reportazh-meduzy>.
9. Інтернет-портал "Комментарии.ua". - [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу: <https://comments.ua/society/576456-v-gruppi-smerti-siniy-kit-vstupili-35.html>
10. «Группы смерти»: от игры к моральной панике – Москва: РАН-ХиГС, 2017. – 23 с.

11. Интернет-портал "Вісті". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: <http://i-visti.com/news/ukraine/747-siny-kit-gra-yaka-vbivaye-pdltkv.html>

12. Интернет-портал "Kaktus.media". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: http://kaktus.media/doc/351740_siniy_kit_chno_my_znaem_o_gruppah_smerti_v_kyrgyzstane.html

13. Интернет-портал "Life.ru". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: https://life.ru/t/%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/980490/ghruppy_smierti_otpravilis_v_turnie_sinii_kit_uzhie_v_ievropie

14. Интернет-портал "RT". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: <https://actualidad.rt.com/actualidad/237143-juego-ballena-azul-lllega-espana>.

15. Интернет-портал "TN". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: https://tn.com.ar/sociedad/un-chico-en-san-juan-casi-se-mata-jugando-la-ballena-azul_790413

16. Интернет-портал "Tjournal ". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: <https://tjournal.ru/43818-nu-i-kak-stikery-poluchit-to>

17. [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_\(%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_(%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0))

18. Интернет-портал "112.ua". - [Электронный ресурс].– Режим доступа до ресурсу: <https://112.ua/statji/skolko-segodnya-v-ukraine-zaregistrovano-pereselencev-s-donbassa-i-kryma-informaciya-po-regionam-369259.html+%&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>